

Ett smörgåsbord av dumheter

Olle Häggström

Vetenskapshistorikern Patricia Fara berömmar sig om att med sin bok *Science: A Four Thousand Year History* ha åstadkommit något riktigt omstörtande – ett verk som en gång för alla gör upp med föreställningen om naturvetenskapens rätlinjiga progression åstadkommen genom heroiska insatser av manliga genier. Särskilt provocerande tycker hon sig vara när hon framhåller att naturvetenskapens historia inte börjar med Galilei, Kepler och Newton utan går tusentals år tillbaka i tiden, att såväl kinesisk som muslimsk kultur utövat stort inflytande på europeiskt tankegods, och att minsann självaste Isaac Newton ägnade sig åt alkemi och religiösa grubblerier.

Inget av dessa välkända förhållanden gör mig dock särskilt upprörd. Däremot tar jag mig för pannan när Fara vägrar döma ut Lysenkoismen som pseudovetenskap och som argument anför att motståndarsidan minsann höll på med rashygien och annat otrevligt, liksom när hon försöker framställa kvantmekanikens osäkerhetsrelationer och Freuds teori om det undermedvetna som två sidor av samma mynt. Vad jag rentav blir lite provocerad av är den djupa okunskap om naturvetenskapen hon demonstrerar, sida upp och sida ned, allt ifrån hur hon hävdar att de babylonska astronomernas problem med att antalet månvarv inte går jämnt upp på ett år senare löstes genom införande av skottår, till påståendet att dagens kosmologer skulle betrakta svarta hål som fysikaliskt orimliga. Fara påstås ha en universitetsexamen i fysik, och måhända är det sant, men i så fall är det en indikation på ett utbildningssystem i förfall.

Men kanske hennes brister i naturvetenskaplig bildning vägs upp av desto mer förfinade kunskaper i vetenskapsteori? Icke. I en sällsynt förvirrad diskussion om Karl Poppers falsifierbarhetskriterium för vetenskaplighet påstår hon att Einsteins relativitetsteori uppfyller detta kriterium i och med att ”mätningarna [från Arthur Eddingtons solförmörkelseexpedition 1919] falsifierade den newtonska mekaniken”.

Här skulle jag kunna sätta punkt med konstaterandet att författaren saknar kompetens för den uppgift hon företagit sig, och att boken således är värdelös. Emellertid finns – eller har i alla fall funnits – bland postmoderna vetenskapssociologer ett visst opinionsstöd för tanken att naturvetenskapens historia med fördel bör skrivas av personer som inte behärskar naturvetenskap. Endast dessa, kan det heta, förmår undvika fällan att skriva segrarens historia med cirkelresonemang av typen ”jorden-är-rund-teorin vann till slut över jorden-är-platt-teorin till följd av att jorden är, som vi ju vet, rund”. Bland andra Bruno Latour, en av de stora ikonerna bland postmoderna intellektuella, har varnat för sådana cirkelresonemang. För att anklagelsen om cirkelresonemang skall fungera måste vi emellertid sätta likhetstecken mellan å ena sidan det faktum att jorden är rund, och å andra sidan vår kunskap om detsamma. I förlängningen innebär en sådan hållning ett förnekande av existensen av en objektiv fysisk verklighet oberoende av våra beskrivningar, något som i sin tur undergräver vetenskapens unika legitimitet och dess uppdrag, vilket ju består i att söka efter och så gott det går beskriva sanningen om hur världen faktiskt är beskaffad.

Som läsaren inser så underkänner jag alltså vad vi kan kalla det postmoderna argumentet för naturvetenskaplig okunskap i naturvetenskapens historieskrivning. Jag vill därtill mena att sådan okunskap omöjliggör verklig förståelse för de vetenskapshistoriska förloppen. Låt oss igen betrakta frågan om varför jorden-är-rund-teorin vann över jorden-är-platt-teorin. En historiker som följer Latours förhållningsregel kan inte tillåta att det faktum att jorden är rund kommer med i förklaringsmodellerna, utan tvingas söka sig till mer sociologiska tolkningar, typiskt i termer av de ledande tänkarnas kön, etnicitet och religiösa bakgrund. Enligt min mening är det emellertid orimligt att tänka sig att jordens faktiska form inte på något vis haft påverkan på var den

vetenskapliga mainstreamuppfattningen till slut hamnade i frågan. En tillräckligt naturvetenskapligt okunnig eller Latourtrogen vetenskapshistoriker kommer därför att ge en skev bild av vad som hände.

Detta är inte harmlöst. Särskilt tydligt blir det när Fara mot slutet av sin bok diskuterar modern klimatvetenskap. I god postmodern anda beskriver hon mediabilden av det förestående klimathotet som frukten av forskarnas insikt att apokalyptiska visioner lönar sig i deras egennyttiga jakt på rampljus och forskningsanslag. Men om vi tar den postmoderna logiken på allvar, och betraktar klimatforskarnas larm blott som manifestationer av forskarvärldens sociologiska strukturer, då finns ju ingen anledning att reagera på larmen med någon klimatpolitik. Vi som bor på nordiska breddgrader har anledning att känna tacksamhet över att den sortens relativism inte kom att dominera reaktionerna på 80-talets ozonhålsalarm.

Härmed är inte sagt att Fara är konsekvent i någon tillämpning av Latours regel. Snarare väljer hon att stödja sig på (det ytterst lilla hon vet om) modern naturvetenskap när det passar henne, och att inta en radikalrelativistisk hållning i fall där det känns bättre.

Finns det då inget positivt alls att säga om Faras bok? Inför den frågan blir jag en smula ställd. Om bokens innehåll hittar jag inget förmildrande att anföra. Däremot, om en bok är svag till sitt innehåll kan ju en författare försöka kompensera detta med en desto elegantare form. I det aktuella fallet har författaren valt att dela upp boken i sju avdelningar om vardera sju kapitel som vart och ett rubriceras med ett ensamt substantiv. Denna till synes elegant symmetriska disposition är dock varken strikt kronologisk eller tydligt tematisk – låt vara lite av vardera, men mest av allt vimsig. Följden blir att boken ibland framstår mindre som en sammanhållen helhet än som en essäsamling och som ett smörgåsbord av dumheter.